

Inhoud

Inleiding

Wat het betekent om deel uit te maken van natuur 7

1. De veranderende plaats van dieren in het Antropoceen 21
2. Een veelheid aan natuurbeelden 34
3. Dierethiek versus ecologische ethiek: de theorie van concentrische cirkels 41
4. Natuurbescherming als het spanningsvol midden tussen zorg en terughoudendheid 58
5. Naar een driestemmige ethiek van het landschap 69
6. De uitdaging van samenleven met wilde dieren 80
7. Over hekken als communicatiemiddelen 92
8. Wolven in een tijd van onbehagen 109
9. De transitie naar een natuurinclusieve samenleving 118

Referenties 127

Noten 141

Over de auteur 155

Dankwoord 157

Over de NVBe 159

Inleiding

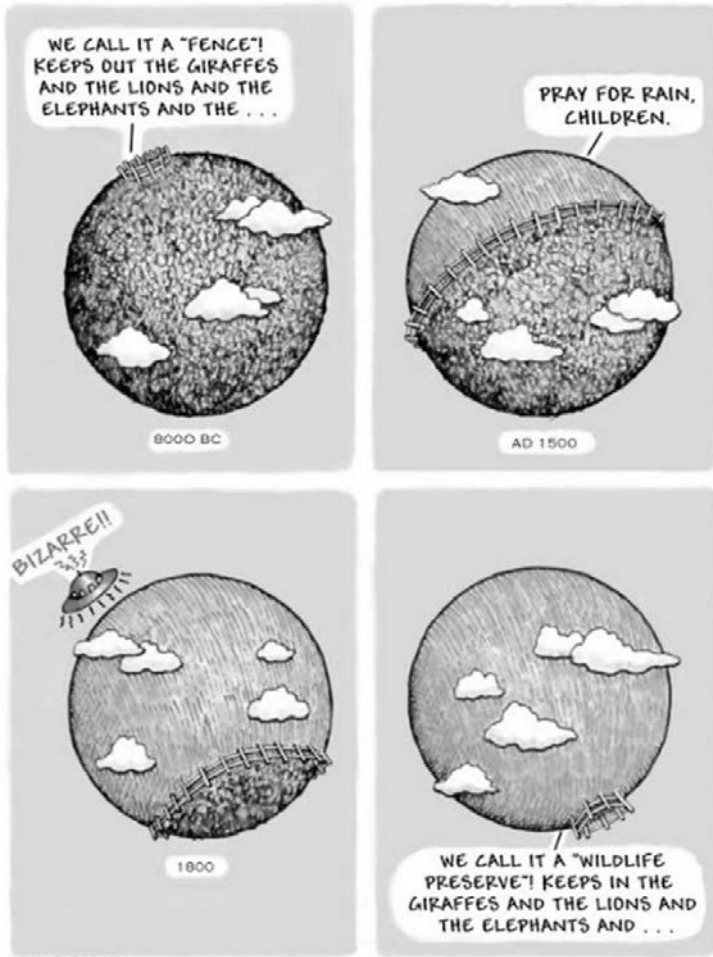
Wat het betekent om deel uit te maken van natuur

Vanaf de jaren 70 richtten milieufilosofen en milieuactivisten hun pijlen op het zogenaamde antropocentrisme (naar het Griekse *antropos* voor ‘mens’): de gedachte dat de mens buiten en boven de natuur staat en dat de waarde van al het andere – de levende en de niet-levende natuur – kan worden afgemeten aan het nut voor de mens. Vanuit het antropocentrisme had de natuur enkel instrumentele waarde, en was de zogenaamde ‘intrinsieke waarde’ voorbehouden aan de mens. Talrijke milieufilosofen hebben sinds die begindagen geprobeerd alternatieven uit te werken voor dat antropocentrisme.¹ Sindsdien zijn er vele jaren verstreken, en de aanvankelijk als radicaal geldende ideeën van de vroege milieufilosofen zijn langzaam maar zeker ingeburgerd geraakt. Uit onderzoek blijkt keer op keer dat het overgrote deel van de Europese bevolking inmiddels niet meer gelooft dat de mens de kroon op de schepping is en het uitgangspunt deelt dat we een meer rechtvaardige, gelijkwaardiger verhouding tegenover andere soorten zouden moeten innemen.² Maar terwijl veel mensen het antropocentrisme in principe afwijzen, blijkt het lastig om die grondhouding tegenover de natuur ook handen en voeten te geven. Dat blijkt met name wanneer milieuproblemen tot controverses leiden, en wanneer blijkt dat de zorg om de niet-menselijke natuur gevolgen heeft voor gevestigde belangen en ingesleten gewoontes. Het is

gemakkelijk om van natuur te houden wanneer die schattig en mooi is, maar in onze omgang met lastige of lelijke natuur, of natuur die simpelweg in de weg zit, blijkt dat verre van vanzelfsprekend. Dan is onze eerste impuls nog steeds om de natuur te controleren en te beheersen. Kijk naar de felle discussies rondom de stikstofproblematiek, of rond de terugkeer van de wolf in Nederland. Daar wordt duidelijk dat er een enorme kloof gaapt tussen de vrome intenties voor een meer natuurvriendelijke levensstijl, en de keuzes die we maken in de praktijk van alledag, die toch meestal ons eigen belang vooropstellen.

Een belangrijke pijler onder het antropocentrisme is het dualistische idee dat er een scherp onderscheid bestaat tussen natuur en cultuur, of tussen de mens en de (overige) natuur. Ofschoon het tegenwoordig een platitude is om te benadrukken dat wij mensen onderdeel uitmaken van de natuur, speelt het menselijke exceptionalisme nog steeds een grote rol in onze omgang met de niet-menselijke natuur. Wanneer de bescherming van natuur een te hoge economische prijs heeft, dan zeggen mensen dat het ‘met de natuur in Nederland wel wat minder kan’, aangezien Nederland goed beschouwd een cultuurlandschap is, waarin eigenlijk ‘toch geen echte natuur bestaat’. Impliciet vooronderstellen we dat de natuur zich aan grenzen houdt, dat natuurbescherming betekent dat we bepaalde gebieden apart zetten zodat bedreigde plant- en diersoorten daar kunnen overleven. En het gebied daarbuiten staat ter beschikking aan ons mensen; daar mogen en kunnen we de natuur volledig naar eigen hand zetten. Terwijl we vroeger een omheining plaatsten om stad en erf om wilde dieren buiten te houden, dienen hekken en wildroosters tegenwoordig vooral om wilde dieren binnen te houden, zoals de bekende cartoon van David Quinn zo mooi uitbeeldt (fig. 1).

The Fence

Figuur 1: *The Fence* door David Quinn

Varkenspest

De dualistische manier van denken over de mens-natuur relatie komt bijvoorbeeld duidelijk naar voren uit de reacties op de recente dreiging van Afrikaanse varkenspest, een erg besmettelijke,

voor varkens dodelijke ziekte (de ziekte is ongevaarlijk voor mensen) die door direct contact tussen varkens wordt overgebracht. In tegenstelling tot de klassieke varkenspest bestaat er geen vaccin tegen de Afrikaanse varkenspest. Zodra een dier in een stal ziekteverschijnselen vertoont, worden de overige varkens binnen de kortste keren ook ziek; op dat moment is het ruimen van de stal nog de enige optie. De ziekte werd voor het eerst beschreven in 1921 in Kenia, maar is sinds 2007 in opmars en beweegt zich via Oost-Europese landen richting West-Europa. In september 2018 werd de ziekte in de Belgische Ardennen vastgesteld bij enkele wilde zwijnen, en sindsdien heerst onder Nederlandse varkenshouders de angst dat de ziekte zich ook hier verspreidt. Hoewel volgens sommigen de import van Oost-Europese wilde zwijnen voor de jacht een rol kan hebben gespeeld bij de verspreiding van de ziekte in België³, klinkt er een sterke roep vanuit de agrarische sector om preventief afschot van alle wilde zwijnen, om verspreiding van de ziekte te voorkomen.⁴ Ook hier zien we de focus op beheersing van wilde dieren, in plaats van op het versterken van de weerbaarheid van gehouden dieren tegen infectieziekten.

Terwijl iedereen de zorgen van varkenshouders begrijpt, vinden steeds meer mensen de roep om afschot van wilde dieren disproportioneel. Is het probleem van de varkenshouderij niet vooral dat een mogelijke uitbraak van de ziekte zo desastreus uitwerkt vanwege de grote schaal waarop de dieren in de varkenshouderij op een kleine ruimte opeen staan gepakt? Valt het dan wel te verdedigen om daadwerkelijk alle wilde zwijnen af te schieten om besmetting van boerderijvarkens te voorkomen, terwijl de wilde zwijnen part noch deel hebben aan het grootschalige systeem van veehouderij? Steeds meer mensen zijn ervan doordrongen dat wilde dieren niet zomaar kunnen worden afgeschoten enkel en alleen omdat ze schade veroorzaken. Zeker wanneer blijkt dat de bedreiging door wilde dieren vaak het onbedoelde en indirecte gevolg is van menselijk handelen.